

Türk Dünyasında Müze Diplomasisi: Kültürel Mirasın İnşası ve Uluslararası İlişkilerdeki Rolü

Museum Diplomacy in the Turkic World: The Construction of Cultural Heritage and its Role in International Relations

Yaşar ÖZRLİ

Dr., yozrili@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4495-0705

Özet

Müzeler kültürel diplomasinin etkili bir unsuru olarak, eserleri, objeleri ve etkinlikleriyle küresel pazarlarda ulusların, diplomatik ilişkiler geliştirmeleri adına müracaat ettikleri aktörlerden biridir. Müzelerin, ulusların kimlik inşasında gösterdikleri katkıları, Türk dünyasında diyalog kurmak, iletişim sağlamak ve çözüm üretmek adına diplomasi yoluyla uygulama şemasını hangi örüntülerle pratiğe geçirdikleri hususu bu araştırmadaki ana hedeftir. Müze diplomasisi yerel veya küresel mecralarda kültürü ve mirası sergilemek suretiyle uluslararası çevrelerde önemli bir araçtır. Türkistan, Türk kökenli halkların ve kültürlerin yayıldığı geniş bir coğrafyayı temsil eder. Bu coğrafyada Türk devletleri, tarihi ve kültürel miraslarıyla zengin bir geçmişe sahiptir. Müze diplomasi, Türk dünyasının zengin kültürünün uluslararası platformlarda tanıtılmasında etkili olabilir. Bu makale, Türk dünyasında müzelerin uluslararası alanda Türk kültürünün ve izlenimlerinin tanıtımına olan katkılarını incelemektedir. Müze sergi ve koleksiyonları, sanat eserleri, etkinlikleri vb. enstrümanları uluslararası toplumlarla paylaşabilir. Müzeler, farklı kültürlerin ve toplumların bir araya gelmeleri için ortak bir anlayış ve saygı temelinde iletişim kurmalarını sağlayabilir. Türk dünyası müzeler vasıtasıyla başka ülkelerle diyalog geliştirmede kültürel alışverişin ve ortak çalışmaların yürütülmesine yardımcı olabilmektedir. Doküman araştırması, tarama yöntemi ile yürütülmeye çalışılan bu incelemede, Türk Dünyasında müze diplomasisinin, kültürel mirasın korunması, paylaşılması ve anlaşılmasında ortak değerlerin vurgulanmasını sağlama potansiyeline değinmektedir. Yanı sıra Türk halklarının dayanışma ve güçlenme çabalarına alternatif fikirler öne sürmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk Dünyası, müze diplomasisi, müzecilik, kültür, sanat

Abstract

Museums are one of the most crucial components of cultural diplomacy that nations use to build diplomatic relations in the international marketplace through their works, objects, and activities. The main goal of this study is to examine how museums help build national identities, their implementation strategy, and the patterns they use in diplomacy to establish rapport, communicate, and find solutions in the Turkish community. By showcasing culture and heritage around the world or on international stages, museums can be a powerful tool in international relations. Turkish people and cultures are dispersed across a sizable geographic area known as Turkestan. Turkish states have a long history in this region thanks to their rich historical and cultural heritage. The rich cultural heritage of the Turkish world can be effectively promoted on international stages through museum diplomacy. The contribution of Turkish museums to the global promotion of Turkish culture

and perceptions is examined in this article. Through artwork, events, and other cultural resources, museums can communicate their exhibits and collections to a global audience. Museums can help various cultures and societies to interact and communicate on the basis of mutual respect and understanding. The Turkish community can contribute to international dialogue development and cultural exchange through museums. This review is being conducted using document research and scanning technology. By highlighting shared values through the preservation, exchange, and comprehension of cultural heritage, museum diplomacy in the Turkish World strengthens the unity of Turkish peoples.

Keywords: Turkish World, museum diplomacy, museology, culture, art

Ülkelerin küresel ölçekte temsil gücünü gösteren ve onlarla bütünleşmiş simgeler, semboller veya markalar bulunmaktadır. Ekonomik, sosyal, coğrafi yapılanmaların toplumlara katkısı bilinen bir gerçektir. Buna ek olarak direkt veya dolaylı yollardan iktisadi, politik, toplumsal, ekonomik vb. geniş anlamı ve dayanak noktası olan kavram ise kültürel eylemlerdir. Uluslararası ilişkilerde yoğun bir şekilde yürütülen diplomasi trafiğinin en önemli enstrümanlarından bazıları da kültürel ve sanatsal metaldür. Zira bu metalar, ülkeler arası ilişkilerde ekonomik, siyasal, etkili diyalog, stratejik ortaklıklar geliştirme, marka ve turizm girdisi olarak köprü görevi üstlenmektedirler.

Son yıllardaki küresel politikalara bakılınca, entegre olma ve birbirine bağlı bölgeler konusunda on yıl öncesine kıyasla önemli oranda büyüme gözlenmektedir. Artan askerileşme ve Doğu Asya'da devam eden gerilimler sebebiyle (Winter, 2020, s. 8) daha fazla diyalog ve daha çok diplomasi trafiğine gereksinim duyulmaktadır. Bütün düzeylerde başarılı kültürlerarası işbirliği ve sağlıklı iletişim için kültürel ve sanatsal argümanlarla güçlendirilmiş doneler araçlar üretilmektedir. Caddeler, pazarlar, müzeler, meskenler, özel okullar, dükkânlar, kütüphaneler, enstitüler ve akademiler, kamusal sanat kurumları, semavi dinlere ait inanç merkezleri özel firmalara ait odalar, ticari alanlar ve halk dinlenme evleri ayrıca çevrimiçi dijital platformlar bunlardan bazılarıdır. Bu kurumlardan en önemlisi müzelerdir. Kültürel belleğin sanatsal ve kültürel birikimin evrensel merkezleri olan müzeler, hem birer sosyal iletişim mekânı hem de farklı kültürlerden insanlığın ortak değerlerinin ilginç hikâyelerinin yaşatıldığı alanlardır (Kültürlerarası Diyalog, 2021). Bugün Asya'daki kültürel mirasın korunması ve anılması, giderek artan bir şekilde karmaşık bir duruma dönüşmektedir.

Türk topluluklarında etnik kültürel bağları güçlendirmek için fon sağlamak ve dünyanın farklı coğrafyalarındaki soydaşlarla dava birlikteliği yapmak kaçınılmaz bir durum arz etmektedir. Balkanlarda yaşayan Müslümanlar arasında kültür merkezlerinin mantar gibi çoğalmaya başlaması bu gelişmelere somut bir örnektir. Arnavutluk, Gülistan Vakfı, Turgut Özal Okulları ve Sema Vakfı, Türk öğrencilerinin etnik kökeni, inancı, ortak Türk mirası hakkında bilgi edinme ve ortak faziletleri Türk kültürünü tanıtan ve öğreten okullardandır. Aynı şekilde

Türk inşaat ekipleri de birçok cami inşa etmişler veya restorasyon faaliyetlerinde bulunmuşlardır. İslam'ın çeşitli mezheplerinin kutsal mekânlarını yenilemişlerdir (Murphy, Lynne ve Sazak, 2012, s. 9). Bunlara ek olarak daha çok müzeler yoluyla hitap ettikleri çevrelere kendi değer yargılarını tanıma fırsatı veren kültür merkezleri faaliyetlerini sürdürmektedir. Türklerin yaşadıkları bölgelerde farklı uluslardan topluluklarla kültür diplomasisini müze kurumları ile yürütmeye çalışmak sık görülen eylemlerdir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra Türkiye için dış politika önceliği haline gelen Orta Asya konusuydu. Türkiye, bu bölgedeki cumhuriyetler ile ilişkileri güçlendirmeye çok istekliydi. Bunun en önemli unsuru da ortak dil ve inanç birliğidir. Bu gelişmelerin hemen ardından *Türkçe Diyalog Kuranlar Konseyi (Türkçe konuşan topluluklar birliği)* Nahçıvan Antlaşmasını 2009 tarihinde imzalamıştır. Türkiye ve Orta Asya 90'ların başında hızla büyüme adına kültür ve eğitim çalışmalarına öncelik vermeye başlamışlardır. Daha sonra Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) kurulmuştur (Kortabayeva, 2016). Bu bağlamda Türk kültür, sanat, dil ve mirasının korunması ve bu değerleri genç nesillere aktarmak suretiyle çeşitli Türk eğitim kurumları faaliyet göstermeye başlamıştır. Türk-Kazak Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi dâhil Orta Asya'da Kazakistan'da faaliyet gösteren bir üniversite ve Kazakistan'da faaliyet gösteren Türk-Kırgız Manas Üniversitesi Kırgızistan'da alınan kararlardan sonra hayata geçirilen kurumlardan bazılarıdır. Orta Asya Cumhuriyetlerinde, radikalleşme, aşırılıkçı hareketler, uyuşturucu, silah kaçakçılığı, terörist faaliyetler vb. sebeplerle hükümetler mali yardım ve askeri eğitim sağlamaktadır (Murphy vd., 2012, s. 9). Dolayısıyla meydana gelebilecek ulusal veya uluslararası krizlerin çözümünde, gerçekleştirilmesi planlanan eylemlerde alternatif, bir diyalog aracı olarak müzelerden yararlanılabilmektedir.

Yeni medya araçları üzerinden de etkili olmaya çalışan müze diplomasisi, üretken ve çözüm odaklı bir teorik çerçeve sunarak, açık kaynağa dayalı yeni bir diplomasinin aktif aktörleri şeklinde tasavvur edilebilir. Müzelerin kitleye ulaşma ve katılım için tasarlanmış faaliyetlerinde kültürlerarası diplomatik ilişkilerde özel bir rol üstlenmektedir. Bu yeni model, bir *kültürlerarası karşılaşma* ya da bir *forum* olarak çağdaş müze, iletişim, eğitim ve politik boyutlar arasında müzelerin kurumsal yapılarının etkisini ortaya koymaktadır. Bu değişim, bir müzeyi yetkili bir kültürel içerik tedarikçisinden bir kültürel içerik sağlayıcısına dönüştürmüştür. Farklı ulusları, uluslararası alanda bir araya getiren kültürlerarası deneyimler ziyaretçilerin kendi fikirlerini keşfedebilecekleri ve kendi anlayışlarına ulaşabilecekleri oturumlar çağdaş müzelerin diplomatik aracılık rolünü önemli ölçüde arttırmaktadır (Grincheva, 2013, s. 45).

Teknolojiyi de arkasına alarak gelişme kaydeden müze diplomasisi ve müzelerde sosyal medya kullanımı henüz çok yeni kavramlardır. Her ikisi hakkında da az sayıda akademik metin ya da yayın bulunmaktadır. Ayrıca, şu ana

kadar müzelerin diplomasideki gücünü yönetimsel, küratöryel, sanatsal içerik, eğitim, iletişim ve toplumsal fayda manasında değerlendiren münferit araştırmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada müzelerin kültürel potansiyelinin siyasi dünyadaki olumlu sonuçlarının Türk dünyası perspektifinden değerlendirmeleri araştırılmaktadır.

Müze Diplomasisi

Müzeler, yeryüzündeki farklı coğrafyalardan insanları kendilerini ziyaret etmeleri adına teşvik edici programlar geliştirmektedirler. Müzeler eser ve nesne rezervleri ile dijital etkinlik yaratma konusundaki yeni düşüncelerini, etkileşimli uygulama metotları ile uygarlıkların ve onların mirasının ziyaretçiye aktarımındailetken bir rol üstlenmektedirler. Müzeler, klasik anlamda katılımcılarına sadece yalın bir keşif hizmeti vermelerine karşın tüm insanlığın menfaatine olacak şekilde ortak bir zemin sağlamaktadır (Avşar ve Şahin, 2022, s. 31).

Bazı ülkelerdeki müzeler hitap ettikleri halka ideolojik mesajlar vermektedir. Özellikle klasik tarzlı kült müzeler milli benlik ve ortak geçmiş bilinci meydana getirme noktasında modernizm, ulusçuluk ve devlet politikaları güçlü birer paydaş, kavram olarak telakki edilebilir. Siyasi otorite meşrulaşma, yeni bir kimlik yaratma ve halk devlet dayanışmasında müzelerden destek almışlardır (Okumuş, 2021). Müze koleksiyonlarındaki özgün eserler ve onlara sonradan aktarılan anlamlar bilinçli davranışların ve planların neticesidir. Eserlerin arka planda bilinçli müdahaleler bulunmaktadır. Dolayısıyla bir takım uluslar güç, iktidar, hırs, hegemonik emeller vb. bazı gerekçelerle müze programları meydana getirmektedirler. Küresel politikalarda sanatın ve kültürel mirasın bazı otoritelerin elinde hem bir barış güvencini hem de bir politik araç olarak biçimlenmesi müze diplomasisinin gücünü sergileyen farklı örneklerdendir (Hall, 1997, s. 184-185). Zira dünyada ülkeler arası münasebetlerde diplomasitrafığında müzelerin belirleyici bir rolü olduğu giderek güçlenen bir yargıdır. Ulusların milli davalarını gerçekleştirmek, toplumsal hafızasını tanıtmaya ve bu nitelikleriyle yeni bir paradigmaya erişme çabasında müzelerin etkili bir silah olduğu yadsınamaz bir gerçeği dil getirmektedir. Bir ülkenin önemli kültürel sembolleri o toplumun başka halklara sempatik görünmesini destekleyen yumuşak güç gayretlerindedir (Okumuş, 2021).

Müze diplomasisi iki öncüden kaynaklanır. Birincisi, bu iyi ilişkiler, anlayış ve saygının verimli zemininde kök salabilir. İkincisi, kültürel diplomasisi, sanat, dil ve eğitimin bir kültüre en önemli giriş noktaları arasında olduğu varsayımına dayanır. Müze diplomasisi, diplomasie yönelik bir dizi fikrinsel yaklaşım üzerine oturur. Bunun yanında yumuşak güç, markalaşma, propaganda ve kamu diplomasisi de bu yelpazede yer alabilir. Kültürel diplomasisi, zorlamayla değil cazibeyle işlediğinden, sert güç-yumuşak güç denkleminin yumuşak güç tarafındadır (Goff, 2013). Dolayısıyla müze koleksiyonlarında bulunan en güzide eserler uluslararası diyaloglarda önemli birer köprü olarak nitelendirilebilir.

Miras, müze ve milliyetçilik arasındaki ilişki ve miras diplomasisi: Müze, ulusal kimlik ve diplomasiyi toplama ve sergileme işlevlerini yerine getiren temsil alanıdır. Müzeler, özellikle ulusal müzeler, devlet fikrini iki düzeyde yönlendirir: Beden politikasına (ulusa) hitap etmek ve yabancılara hitap etmektir. İkincisi, ulusal kimlik ve egemenliğin, diğer az ya da çok eşit ulus devletlerden oluşan uluslararası bir bağlamda yer aldığına işaret etmektedir. Bu nedenle, müzelerin mantığı miras diplomasisinin kapsamına giren diplomatik bir işlevi vardır. Bu işlev sayesinde müze ulus devletle ilgili uluslararası yarışmalarda oyuncu olur (Mozaffari ve Barry, 2022). Bir başka önemli hususta devlet mekanizmalarının kültürel politikaları kendi ideolojisi uğruna yönlendirmede uyguladıkları işlemlerdir. Anderson, arkeolojinin rolüne ve basılı kapitalizm yoluyla yapıların çoğalmasına odaklanarak, halılara ve müzelerine doğrudan etki eden iki noktayı gündeme getirir. İlk olarak, mirasın ya da anıtların baskı yoluyla yaygınlaştırılması sürecini devletin gerçek gücünü ortaya koyan *politik müzecilik* olarak çerçevelemektedir (Atvur, 2020). İkincisi, mirasın günlük yaşamdaki bu popülerleşme ve vatandaşlığa geçme süreci boyunca devlet için ayakta duran bir logo olarak nasıl işlev gördüğüne dikkat çeker. Her iki süreçte analiz ettiğimiz müzelerdeki eserler vasıtasıyla farklı uluslarla diyaloglar geliştirmektedir (Mozaffari ve Barry, 2022, s. 341).

Müze alanı içinde, mirasın temsilleri ulusun coğrafyasını haritalandırmakta, tarihini temellendirmekte ve modüle etmektedir. Aidiyet, evcilik ve yerlilik duygusunu öne sürerken, ulusal müzeler genellikle bir tür banal veya temel milliyetçi (Malešević, 2019), ifade araçlarıdır. Ulusal müzeler arasında milli bir bilgi üretimi için bu bilinç, ulusal aidiyet duygularıyla desteklenir ve bunlar aracılığıyla aşılır (Mozaffari ve Barry, 2022, s.344). Bu tür duygusal ve temsili yapılar sayesinde, ulus-devletin istikrarı ve antikliği, ulus-devletin gücü ve doğruluğu ile ilişkilidir.

Kültürel Mirasın İnşası

Türk Dünyası Zengin Kültürel Algılama

Türkiye, uzun yıllardan beridir jeopolitik ve matematiksel konumu gereği önemli ve birbirinden farklı medeniyetlerin kültürel birikimini yaşatan, koruyan, tanıtan açık hava müzesi gibi düşünülebilir. Barındırdığı miras kendisini çevreleyen uygarlıklarla etkileşim halindedir. Özellikle son yıllarda Türk kültürünün ana kaynakları, sembolleri ile fikirlerinin ve pratiklerinin olgunlaştırılıp ifşa edilmesi sık dile getirilen hususlardandır. Bu bağlamda bilhassa Türk tarihi savıyla yürütülecek çalışmalar için Orta Asya temel referanstır (Sınırı Olmayan Müzeler). Kültür ve Turizm Bakanlığı hizmet birimlerinden Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Sinema Genel Müdürlüğü ve Tanıtma Genel Müdürlüğü'nün görevleri

incelendiğinde Türkiye'nin müze diplomasisi misyonuna katkı sağladıkları görülmektedir. Bu durum resmi gazetede şu şekilde dile getirilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 281. Maddesinin c bendine göre Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü yetki ve görevleri arasında ulusal sınırlarımız haricinde kalan, topraklarda muhafaza edilmesi gerekli, ata yadigarı taşınmaz kültür varlıklarını bulmak, karşılıklı kültürel anlaşmalar ve kültürel değişim programları kapsamında bunların bakım ve onarımlarını sağlayıcı önlemleri almak sayılmıştır. Bu madde ile Genel Müdürlüğünün kültürel diplomasi alanındaki görevine vurgu yapılmıştır (Resmi Gazete).

Kültür ve Turizm Bakanlığı müze diplomasisinin sorumlu olduğu milli kuruluşlardan birisidir. Bakanlığın nazarında hizmet veren Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünde:

Türkiye'de ve Türkiye dışında yaşayan Türklerin kültür varlıklarını, kültür anlaşmaları ve kültürel değişim programları kapsamında incelemek, araştırmak, derlemek ve diğer ilmi faaliyetleri yapmak, yaptırmak, bunları yayımlatmak, tanıtmak, açık hava müzelerine ve halk kültürleri arşivine kazandırmak ve yabancı ülkelerde halen konuşulmakta olan Türkçe lehçe ve şiveleri ile bunlara yardımcı dilleri öğretmek ve bu konuda araştırmalar yapmak üzere mevzuat çerçevesinde enstitü kurulmasını sağlamak üzere diplomasi ile ilgili görev ve yetkileri bulunmaktadır (Resmi Gazete).

1990'lı yıllarda Türkiye'nin dış politikası ılımlı ve sanatsal nitelikleri bakımından soydaşlarıyla gerçekleştirilen pedagojik, kültürel miras vb. konuları ışığından yürütülmüştür. SSCB'nin dağılmasını takiben özgürlüğünü duyuran Türk Cumhuriyetleriyle diyalog başlatma girişimleri sonucunda; kültürel mirasa konu edinilen unsurlar masaya yatırılarak sıcak temaslar kurulmaya gayret edilmiştir (Bulut, 2019, s. 20).

2006 tarihinde İtalya ve Türkiye arasında *akademi ve kültürel diplomasi* temalı tüm eğitim seviyelerinde (ilköğretimden yükseköğretime kadar) pedagojik içerikli mübadele nitelikli anlaşmalar yapılmıştır. Kültürlerin yakınlaşmaları amaçlanarak sürekli eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir. Öğrencilere finansal destek taahhüdünde bulunulmuştur. Eğitim çalışmaları için araç gereç temini sağlanmış, diploma akreditasyonu, birçok sanatsal ve kültürel işbirliği oturumları düzenlenmiştir. Sanatın tüm türlerinin eyleme geçeceği konularda ortak kararlar alınmıştır. Müze bilim ve arkeoloji, sahne sanatları (bale, tiyatro, opera), sinema, kitap tanıtım satış ve kütüphane hizmetleri, vb. dallarında birlikte hareket edilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Çağdaş sanatlarla ilgili eğitimler düzenlenmesi için programlar hazırlanmıştır. Kültür şöleni, sanat festivalleri, bienaller, organize edilmiştir. Akdeniz kültürleri ortak mutfak gastronomisi üzerine de tanıtıcı yayınlar yapılması kararlaştırılmıştır (Avşar ve Şahin, 2022,

s.177). Müzelerde düzenlenen etkinliklerle iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin pekiştirilmesi adına sergiler düzenlenmiştir.

Diyarbakır'da 2019 tarihinde *Micro-Folie Küçük Çılgınlık Dijital Müzesi* ile Fransa'nın sekiz farklı müzesinden seçilen 240 nesne, çocukların seviyesine uygun bir anlayışla düzenlenerek dijital alanlarda sergilenmiştir. Türkiye'den *Önce Çocuklar Derneği* ile Fransa'dan *Micro-Folie Küçük Çılgınlık Dijital Müzesi*, Fransa kültür odası işbirliği ile beraber tertipleedikleri kültürel diplomatik eylemler programı Diyarbakır'dan sonra İzmir ve Ankara'da da gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler tarihte ilk kez düzenlendiği için çok önem taşımaktadır. Sanal ortamda çalışmalarını yürüten bir müzeye dönüştürülen bu eylemler müze eserlerinden tablolar, plastik sanat eserleri ve bilim çalışmaları olarak toplumun beğenisine sunulmuştur. 240 objeden oluşan koleksiyon on beş tablet PC ile çocukların eserlerle etkileşim halinde bulunarak deneyimlemelerde bulunabileceği bir tarzda kültürel mirası öğrenmeleri amaçlanmıştır. Söz konusu iki farklı kültürü temsil eden dernek, çocuklara erken yaşlardan itibaren sanat aracılığıyla tanışma, öğrenme, ilişki kurma, sevme, bilimsel düşünme, grup çalışması, teknolojiyi kullanma, demokrasi, barış ve kardeşlik kavramlarını dijital bir müze ile deneyimleme şansı tanıyarak diplomasi başlatmışlardı. Bu sanatsal ve diplomasi maksatlı olay, çocukların yoğun ilgi duydukları dijital olanaklardan destek alarak kültür varlıklarına ilgi duymalarını sağlamaktı. Bu projeyi Fransız Kültür Enstitüsü de desteklemekteydi. Türkiye ve Fransa, çocuklar aracılığıyla müze diplomasisi gerçekleştirerek beraber hareket etmenin mutluluğunu yakalamışlardı. Belli bir zaman diliminde yaklaşık bin çocuğa Ankara ve İzmir'den sonra Diyarbakır'da da bu ziyareti hayata geçirme imkânı bulmuşlardı. Dolayısıyla hem teknoloji hem de müze eserleri köprüsüyle küresel kültürel mirası bir araya getirme şansını yakalayan çocuklar, müzeler aracılığıyla bilgileneş ve eğlenmişlerdi (Dijital Müze, 2019).

Türk kültürünün yaşatılması tüm Türk devletleri arasında dayanışma ve diplomasi hareketlerinin geliştirilmesi adına Eskişehir Osmangazi Üniversitesi yeniden yapılandırma-yeniden inşa etme alanında, *Türk Dünyası Yaşayan Müze* projesini hayata geçirmiştir. Üç safhadan meydana getirilen bu uygulamada: *Türk Dünyası Geleneksel Konaklama*, bölümünde, Çadırlar tanıtılmıştır. *Türk Dünyası Geleneksel Konaklama*, bölümünde, Çadırlar tanıtılmıştır. Türk Dünyası Sporları Biriminde: Okçuluk ve Atıcılık sporları tanıtılmıştır. Bu üniversite tarafından ayrıca *Türk Dünyası Gastronomisinin* konu edinildiği mutfak kültürü yaşayan müze temasıyla uygulamalı olarak ziyaretçilere sergilenmiştir. Aynı zamanda bu üç önemli kültürel konularda eğitimler verilmektedir. Bu söz konusu bölümlerde Türki devletlerden misafir olan öğretim elemanları ve öğrenci grupları hem toplumsal sorumluluk üstlenmek adına hem de eğitimlerde fiili olarak görev almaktadırlar. Birer kültür elçileri olarak kendi vatanlarına dönmektedirler. Görev alan tüm soydaşlar *kardeşlik* sloganı çerçevesinde ülkeler arasında gönül

köprüsü kurma girişimcileri, temsilcileri hüviyetinde bulunmaktadır. Dünyanın başka kültürlerinden bu müzeyi ziyarete gelen insanlar bu diploması kavşağında kaynaşmaktadır. Türk Dünyası Yaşayan Müze' si kendi mali disiplini ile kendi kendini finanse etmektedir (Öztürk, Ünver, Alptekin ve Burnak, 2018, s.648).

Türk dünyasının kültürel hafıza öğeleri ve müze diploması ile istikrarlı büyüme, kültür endüstrisi ve ekonomik kalkınmanın temel dinamiği olarak değerlendirilen Yaşayan Müze Projesi, halk eğitiminde alternatif okul dışı bir kurum örneğidir. Bunun yanında tüm dünyada soydaşların dava birlikteliği olan, ortak değer yargıları ışığında maddi ve manevi kıymeti iyi bilen, dünyaya entegre olmuş ve mücadele hırsı, bilgisi ile yeni kuşaklar yetiştirmek temel hedeflerindedir (Öztürk vd., 2018,s. 640). Uluslararası alanda insanlığın ortak mirasını korumak ve bu manada dünya barışını tesis etmek gayesiyle kurgulanan *Sınırı Olmayan Müzeler (Museum with no frontiers)*, ise bir sanal müze girişimidir. Bu müzede, kültürlerarası iletişimi destekleme düzleminde, sınırları olmayan bir dünyada, güvenli bir ortamda müze diplomasını tesis etmek amaçlanmıştır. Yine bu müzede Türkiye'nin organizatörlüğü ile 22 farklı devletin küratörlerinin iştiraki neticesinde tertiplenen bir *Avrupa-Türk-Arap İlişkileri ve Tarihi Paylaşmak -1815-1918* sergisi düzenlenmiştir. Bildirinin Avrupa ve Akdeniz bölgesinde toplumsal, kültürel ve beşeri kulvarlarda kombinasyonun sağlanması, ilkesinden yola çıkarak *Sınırı Olmayan Müzeler Birliğinin Geçmiş Paylaşma, Türk, Avrupa ve Arap 1815-1918* sergisinin bazı hedefleri olmuştur. Bu hedefler ülkelerarası etkileşim, dayanışma, müdahil olma, etkileşimli bir ambiyansın kurgulanması için gerekli adımların atılmasıdır (Sınırı Olmayan Müze, 2018). Ayrıca 1995 yılında *Avrupa Birliği ve Akdeniz Ülkeleri Dışişleri Bakanları Toplantısı* neticesinde duyurulan *Barcelona Bildirisi* bu müzede bir başka etkinlik temasının konusu olmuştur.

Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'teki İshak Razzakova Ev Müzesi'nde yer alan ve TÜRKSOY tarafından Türkçeye tercüme edilen yazar Kanıbek İmanaliyev'in *Kırgızlar* kitabı önemli bir kültürel simge niteliğindedir. Dolayısıyla Türk ve Kırgız halklarının tarihi münasebetlerinin, dayanışmalarının ilerletilmesi bakımından diplomatik öneme sahiptir. Bu olay müze diplomasısında hatırı sayılır bir sanatsal araç olarak değerlendirilebilir. Bu söz konusu kitabının Arapça, Çince, İngilizce ve Rusça çevirileri de bulunmaktadır. Eser, 11 Kasım 2020 tarihinde, Ev Müzesi'nde tanıtılmıştır (Topsakal, 2018, s.109).

Orta Asya Dünyası Diplomasısında Müze Kaynakları

Geçmişten günümüze kadar birçok toplum hayattaki tüm eylemleri münasebetiyle bir veri biriktirmektedirler. Türkiye, Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Özbekistan kültür işlerinden sorumlu devlet idarecilerinin onaylamış oldukları TÜRKSOY ülkelerarası Türk kültürü ve dünyası örgütü 1993'te kurulmuştur. Örgütün nihai amacı çok kutuplu yeryüzünde tüm Türk

kavimlerini bir çatı altında toplama ve müttefik bir blog yaratmaktır. TÜRKSOY teşkilatına bağlı ülkelerden her biri yılaşırı olarak Türk Dünyası Kültür Başkenti sıfatıyla nitelendirilmiştir. Eskişehir şehri Türkiye'yi temsilen 2013 tarihinde kültür başkenti olmuştur. Eskişehir kenti, Türkçe konuşan devletlerle irtibatlı olarak Türk tarihini, ananelerini, törelerini, sanatını, dilini temsil etmek, gözler önüne sermek amacıyla bir takım aktivite düzenlemiştir (Öztürk vd., 2018).

TÜRKSOY özellikle arasındaki işbirliğine önem veren üye ülkelerin müzeleri tarafından *Avrasya Müzeleri Forumu'* nu düzenlenmiştir. Bu çalışmaların sergilendiği ortamlar ilginç içeriklere sahip platformlardır. Üye ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmek için oluşturulmuşlardır. Forumun ilk oturumu olan Avrasya Müzeleri 2013 yılında Bursa'da, ikincisi 2014 yılında Kazan'da, Türk Dünyası Kültür Başkenti için düzenlenmiştir. Bu Forumlar sadece TÜRKSOY üyelerine hitap etmektedir. Üçüncü forum 2015 tarihinde üye olmayan ancak zengin bir ülke olan Moğolistan'a ev sahipliği yapmıştır. Bu oturumlar Türk kültüründe önemli bir tarihtir. Avrasya Müzeleri Form'u organizasyonu bir yönüyle de Uluslar Arası Müzecilik Komitesi ICOM' a benzer. Bu önemli hedefler yolunda atılan adımlar, kültürel zenginliklerin tanıtımı ve aktarımı adınadır. Büyük Avrasya'nın kültürel mirasını meydana getiren medeniyetleri ve onların eşsiz mirasını insanlık tarihi içinde korumak ve dünya barışına katkıda bulunmak için diplomasi atılımlarıdır (Purtaş, 2017, s. 103).

TÜRKSOY'un önemli faaliyetlerinden biri de iktisadi kültür politikaları çerçevesinde pek çok ekonomik düşünce, yeni öğeler ve konular geliştirilmek üzere ele alınmıştır. Bu bağlamda, Türk tarihi ve kültürüyle ilintili olarak müşterek çalışma kümeleri tertiplenmiştir. Kültürün mali disiplini ve kültür endüstrisi perspektifinden kalkındırılması için, yeni seçilen kültür başkentleri müzeler vasıtasıyla farklı işlevsel konuları diplomatik amaçlarla kullanmışlardır. Bu bakımdan, kültür turizmi uğrak yerleri yaratılarak, kültürel hafızanın biriktirildiği ve depolandığı, kurumlar tasarlanmıştır (Öztürk vd.,2018: 647).

Müze diplomasisinin İnançla doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Türk dünyasında Türk ve İslam kültürü temelinde İslam dünyasında İslami temsil ekseninde Osmanlı kültürü ışığında Osmanlı toprağındaki ülkelerde, semavi dinler bağlamında Hıristiyan ve Yahudi sınırlarında vb yürütülecek çalışmalar kültür diplomasisi bağlamında büyük önem taşımaktadır(Kültür ve Sanat Diplomasisi). Müzelerin kurulması, kültürel diplomasi çerçevesinde korunması, teşvik edilmesi ile ilgili 3. Milli Şuranın komisyon toplantısında ele alınan konular 2018 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır. Buna göre;

3. Milli Kültür Şurası Kültür Diplomasisi Komisyonunda; çeşitli kültürler ve halklar içinde belgesel çekimi, kültür yolu-kervanı, edebiyat günleri gibi etkinlikler düzenlenmesi; kültürel diplomasi konusunda lisansüstü programları oluşturularak bu konunun akademiye kazandırılması; Türk sanatının ve sanatçıların yapıtlarının, küresel örgütlerle ele alınması;

yurtdışındaki başarı gösteren örneklerden ve onların deneyimlerinden faydalanılması; Türk dilinin dünyada kullanım alanının gelişmesi yönünde etkinlikler yapılması; Türkçe ve Türkçe' den çeviri yapılan kitapların satım ve dağıtım faaliyetlerine katkı yapılması; Büyükelçilikler başta olmak üzere Türkiye'de ve yurtdışında kültür diplomasisine katkı sunan milli kurumlar, uluslararası paydaşlar ve hedef kurumlar ile öğrenci değişim programlarının yönetiminin etkin kılınması; müzelerin (özel veya kamu) kurulması, kültürel diplomasi çerçevesinde korunması, teşvik edilmesi; Orta Asya, Balkanlar (Kültür Şurası) gibi müşterek bölgelerde müze diplomasisinin geliştirilmesi vurgulanmaktadır (10.7.2018 sayılı Resmi Gazete).

Azerbaycan'da kurulan Halı Müzesi, el sanatları konusunda kıymetli eserler muhafaza etmektedir. Müze diplomasisini, içeriği kültürel diplomasinin sağladığı bir ulusun kendisini dünyaya ifade etmek için yaptığı her şeyden ibaret tarzındaki sloganını halı söz konusu olduğunda *devlet logosu* gibi bir uluslararası meta olarak nitelendirir. Azerbaycan davası, devlet halı müzesi tarafından teşvik edilen bir dizi faaliyetle gerçekleşir. Kısacası müze bu boyutlar için önemli bir kültürel diyalog mecrası haline gelmektedir(Mozaffari ve Barry, 2022, s. 340).

Tacik-Avrasya sanat topluluklarının oluşumu temalı organizasyonunda, yerel şair toplantıları yapıldı. Ayrıca bir takım oturumlar tertiplendi. Bu programlara müzisyenler, tiyatro oyuncular ve yapımcılar katılarak Almanya Müzik Kültürü Müzesinde düzenlenen etkinliklerde rol almışlardı. 2015 yılında İsviçre'nin Zürih kentinde XXI. *Yüzyılda Orta Asya: Tarihsel yörüngeler, çağdaş zorluklar ve gündelik karşılaşmalar* temalı uluslararası bir konferans düzenlenmişti: Dostça buluşmalar amacıyla tertiplenen konferans için müzeye müzisyenler, şairler, sanatçılar davet edilerek evrensel müzik tartışmaları yapılmıştı. Çoksesli müzik geleneği, Tacikistan, Rusya, Çin, Hindistan ile birçok ortak boyutları olan konularda görüşmeler sağlanmıştı. Avrasya sanatlarının sosyal ve finansal korunmasının zorluğuna dikkat çekmek gibi başlıklarda topluluklar bu konudaki çabalarını vurgulayarak, eserlerden ziyade sanatsal düşüncenin dönüşümüne odaklanma sonuçlarına değinmişlerdi. Yerel yönetimler Avrupa rekabetini ve gelişmedeki çelişkiyi *kendilerinden ziyade, ötekiler* özdeyişleriyle, kültürlerin çeşitliliğini uyumlu hale getiren bölgesel gelenekler vb. kültürel diplomasiyi ilgilendiren buluşmalar gerçekleştirmişlerdi (Shahidi, 2016, s. 209).

Soğuk Savaş, iki ayrı halin yani, hafif ve katı gücün mücadelesi ile neticelenmiştir. Sert güç, askeri ancak yumuşak güç, diplomasi olarak nitelendirilmiştir. Sovyet düzenine karşı gelişen reaksiyonların elle tutulur emareleri şeklinde yorumlanabilir. Kazaklarda ise kimlik benliğinin yaratılması ve tanıtılması adına müze diplomasisinin faaliyetlerinin kullanılması gerektiği önemini korumaktadır. Bu bağlamda müze etkinliklerinin barış, dayanışma, kültür bilinci ile ulusu bilincini kamuoyuna duyurma da etkili olarak kullanmak kazaklarda da ön plana çıkan gelişmelerdendir (Darama, 2021, s. 81). Sovyet

dönemi baskılarının yaşandığı Çimkent'te ve Almatı'da ki o günkü yaşanan sıkıntıları ziyaretçilere deneyimleyerek aktarmaya çalışan yeni müze projelerinin hayata geçirilmesi kazak gündemindedir. Kazakistan Merkez Devlet Müzesi'nde işe göçebe Kazak geleneklerinin geniş çaplı teşhir edildiği yeni galerilerin açılması ayrıca etkileşimli hikâye anlatımıyla seyirciye aktarımını tasarlayan uygulamaların devreye sokulması kazak gündemindeki kültürel konulardandır. Kazaklar için kendilerini diğer uluslardan ayıran en önemli noktaların belirlenerek yeni müzecilik bakış açışı ile ziyaretçilerin müzedeki olaylarla empati kurmalarını sağlayacak kurgulamalar yapmak amaçlardan bazılarıdır. Görsel ifade etme gücü yüksek makinelerle arkeolojik buluntuların Kazak kültürünün sınırlarını belirgin bir şekilde çizecek olması da bir takım yeni girişimlendendir. Bu kültürel mirasla ilgili yeni atılımların ulusal kimliğin güçlenmesinde ve diplomaside kullanılmasında farklı görevleri vardır(Aydingün, 2007, s. 93).

Müze kaynaklarına bazı müzelerin diplomasi faaliyetlerinden örnekler vererek değerlendirmek gerekirse;

Heydar Aliyev Müzesi: Bakü Devlet Üniversitesi tarafından verilen fahri doktora diplomaları ve madalyalar vitrin içinde sergilenmektedir. Haydar Aliyev'in okuduğu kitaplar, dünya âlimlerinin yazdığı kitaplar, aile pozu içeren fotoğraf albümleri, söylediği sözleri içeren yazılı belgeler, tarihe tanıklık eden belgeler, imza kalemleri, lider'in hatıralarını yansıtan bir müze olarak önem kazanmaktadır. Müze, Ülke'ye gelen siyaset adamları ve liderlerin de ilgisini çekmektedir. Başta Haydar Aliyev'in oğlu ve 4. Cumhurbaşkanı İlham Haydarovlu Aliyev (1961) olmak üzere pek çok liderin müze ziyaretçi defterine yazdıkları iyi dileklerde de müze koleksiyonu arasındadır. Bu müze, diplomasi ve liderlik tarihi açısından genç nesillere örnek oluşturur. Zira bu müze aynı zamanda liderlik müzesi olmasının yanında ülkenin siyasi gelişimini de sergilemektedir. Ayrıca eğitim müzesi özelliğini taşımaktadır (Erbay, 2018, s. 54).

Bisiklet Müzesi: Bakü Devlet Üniversitesi profesörlerinden Aladdin Hacı Ağaoğlu Şabanov, müzenin kurucusudur. Ayrıca Azerbaycan Bisiklet Spor Federasyonu Başkan Yardımcısı, Milli Olimpiyat Akademisi üyesidir. A. Şabanov'un *Talebelerde Spora İlginin Oluşturulmasında Spor Müzelerinin Rolü*, adlı tezi eski SSCB'de bu alanda yazılan ilk bilimsel çalışma olarak kaynaklarda gösterilmektedir. Aynı zamanda Dünya ve Avrupa Şampiyonalarında müzenin geçici sergilerini açarak bu spora olan ilgiyi arttırmıştır. A. Şabanov 50'nin üzerinde ülkede katıldığı yarışlarla vatanını ve müzeyi temsil etmiştir. 1997 yılında Çernobil gibi faciaların önüne geçmek amacıyla düzenlenen Velomarafon'da Azerbaycan'ı ve müze müdürü olarak müzeyi temsil etmiş, Vatikan'da Papa tarafından (Joann Pavel II) altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Müzede sık sık etkinliklerin yapılması ülkeler arası diplomaside güçlü adımlar

atılmasına vesile olmuştur (Erbay, 2018, s. 54). Müzenin koleksiyonları da her geçen gün çoğalmaktadır.

Minyatür Kitaplar Müzesi: Bu müzedeki eserlerin 7,5 cm ve altında bir büyüklükte olmaları şartıyla biriktirilerek ve sergilendiği bir müzedir. Müze'nin hikâyesine gelince, Filolog Zarife Salahova'nın her gittiği ülkeden minyatür kitap toplamasıyla başlar. Bu şahıs aynı zamanda Azerbaycan'ın bilinen bir ressamı olan Tahir Salahov'un kız kardeşidir. Kendi şartlarını Azerbaycan Devletinin desteği ile birleştiren Salahova, idealini elde etmek adına büyüyen koleksiyonunu bir müzeye çevirmiştir. Müzenin bilinen en seçkin eseri Kuran-ı Kerim'dir. Bu eser 17. yüzyıla aittir. El yazması, Japonya'da basılan *Dört Mevsim Çiçekleri* adlı kitap, 0,75 x 0,75 milimetre boyutlarındadır. Bu yönüyle müzenin en küçük kitabıdır (Dünyanın ilk ve tek, 2022). 22 sayfalık bu kitap, özel mikroskop vasıtasıyla okunabilmektedir. Müzede, Türkiye'den de eserler vardır. *Koroğlu*, Yaşar Kemal'in eserlerinden örnekler, Nazım Hikmet, Alpaslan Türkeş'in *Dokuz Işık* eseri, *Kitab-ı Dede Korkut*, Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiir kitapları, Atatürk'ün *Nutuk* adlı kitabı Türkiye'ye ait galeride teşhirse sunulmuştur (Minyatür Müze, 2022). Minyatür Kitaplar Müzesi, Azerbaycan'ın uluslararası diplomaside, kültürel ve sanatsal faaliyetlerinde faydalandığı önemli mekânlardan biridir. Guinness Rekorlar Kitabı'na da girmiştir (Bu Müzeyi Gezme, 2022).

Rusya ve Türkmenistan arasındaki kültürel işbirliği atılımları ağırlıklı olarak yürütülmektedir. Müzeler ve sanat eserleri, ilgili hükümetler tarafından kontrol edilmektedir. Bu iki ülkenin sorumlu otoriteleri ve bazı kuruluşları tarafından, müzeleri etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Dikkate alınması gereken ilk eyaletlerarası kültürel değişim türü *Kültür Günleri*'dir. Bu etkinlik her yıl karşılıklı olarak düzenlenmektedir. Türkmenistan Güzel Sanatlar Müzesi'nde Rusya'da Moskova ve St. Petersburg'ta *Türkmen Kültür Günleri*'nin kutlanması bu manada örnek bir çalışmadır. Rusya'nın Astrakhan bölgesinin, coğrafi olarak Türkmenistan'a en yakın bölgesinde *Kültür Günleri*'ni düzenlemiştir. Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta da Meryem kentinde benzer bir etkinlik düzenlemiştir. Bu programlar Astrakhan şarkıcıları, dansçılar, filarmoni orkestrası konseri, resim sergileri, Palekh dekoratif sanatı ve fotoğraf sergileriyle (Krylov, 2011) devam etmiştir. Moskova'daki Dekoratif, Uygulamalı ve Halk Sanatı Müzesi'nde Türkmenistan'ın el sanatları ve kültürel değerlerini gösteren sergi açılmıştır. Sergide Türkmenistan Kültür Merkezi'nin Devlet Müzesi'ne ait Türkmen halkının tarihini ve kültürünü anlatan eserler sergilenmiştir. Sergiyi gezen Rus vatandaşları tarafından Türkmen kadınlarının milli kıyafetleri ve takıları büyük ilgiyle izlenmiştir. Moskova'daki programdan sonra Rusya'nın kültür başkenti St. Petersburg'da çeşitli etkinlikler yapılmıştır (Kültür Günleri, 2022).

Kültür Günleri'nin yanı sıra devletlerarasında daha fazla değişim etkinliklerinde müzeler etkili olmuşlardır. Hem Rus hem de Türkmen

büyükelçilikleri, *Rossotrudnichestvo*, 2017 yılında, Rusya Devlet Şarkiyat Müzesi ve Türkmen Sanat Müzesi ortak bir tören düzenlemişlerdi. Moskova'da Türkmen resimleri sergisi, aynı yıl A.A. Bakhrushin Eyalet Merkezi Tiyatro Müzesi, Türkmen ve Rus sanatçı Berdiguly' nin kişisel sergisini gerçekleştirmişti. Aynı yıl Rusya Merkez Sinema Müzesi bir sergi düzenlemişti. Rus Devleti Doğu Sanatları Müzesi, tarih konulu bir *Splendid Margiana* sergisi sunmuştu. Ayrıca, 2020' nin başında Malzeme Enstitüsü Rusya Bilimler Akademisi Kültürü (IMC), 3 boyutlu bir resim kopyasını Türkmenistan'a sunmuştu. Türkmen Cumhuriyeti'nde Rus arkeologlar tarafından Sovyet döneminde bulunan sunak, IMC tarafından günümüze kadar özenle korunan Türkmen Müzesi'ne hediye olarak takdim edilmişti (Muratshina, 2020, s. 513).

Rusya'nın resmi diploması ilişkilerinde Türkmen kültürü genellikle yerel kurumların çabalarıyla temsil edilmiştir. Oryantal sanat ve sanat araştırmalarıyla ilgilenen meraklılara Devlet Oryantal Sanat Müzesi düzenli olarak sergiler ve konferanslar organize etmiştir. Orta Asya sanatı (Türkmen sanatı dâhil) ve özellikle Türkmen sanatı Moskova'daki etkinliklerin yanı sıra, Rusya'daki bazı müzeler ve kültür merkezlerinde zaman zaman sergiler ve kültürel programlar yapılmıştır. Türkmen sanatını ve geleneklerini de içeren uluslararası işbirliği ve dostluk adına müze diplomasisi etkili olmuştur. 2017 yılında Krylov Müzesinde birçok barış temalı etkinlik gerçekleştirilmiştir. Tula'da Nefteyugansk şehrinde Tula Sanat Galerisi'nde (Bakanlığın Basın Ofisi) Voronezh Eyalet Bölge Müzesi'nde Sanat ve Orenburg Eyaleti Bölge Sanat Müzesi'nde (Kültür Bakanlığı Basın Bürosu) 2018 yılında Türkmen kültürü, Chuchkovo Eyaletinde *Kültürün Sınırları Yok* sergileri düzenlenmişti. Meridian St. Petersburg'da 2017 yılında Tula'dan Devlet Üniversitesi Türkmen öğrenciler, yeni yıl kutlamalarında Türkmen geleneklerini anlatmışlardı. Yerel Veresaev Müzesi'nde ve Tula bölgesindeki Türkmen topluluğundan müzisyenler sahne almışlardı (Muratshinas, 2020, s. 514). 2018 yılında Rusya'nın Pokrov kasabasının kütüphanesinde ve Veresaev Müzesi'nde Tula Türkmen öğrencileri *İpek Yolu'nun Kalbi* adlı bir sergi düzenlemişlerdi. St. Petersburg Türkmen topluluğu ve Moskova Devlet Üniversitesi 2019 yılında Yabancı Uyruklu Öğrenciler Derneği'nden Türkmen öğrenciler, *Türkmenistan* başlıklı bir kitap sergisi düzenlemişti (Muratshinas, 2020, s. 515).

Beyaz Ruslar, Uyurlar, Dunganlar, Ahıska Türkleri (Meşetliler) tarihin değişik dönemlerinde dava birlikteliği içinde olmuşlardır. Halkların kapsayıcılığı konusu Kazakistan'da başka bir seviyede tezahür etmiştir. Almatı Ulusal Tarih Müzesi aynı milletten yakın kültürel özellikleri bulunan halkların Kazaklar başta olmak üzere temsil edildiği özel bir müzedir. Müzenin en önemli eseri olan *Altın Elbiseli Adam* çok sayıda insan tarafından ziyaret edilmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti'ne bağlı olarak, Kazakistan'ın tüm halklarına hitap eder şekilde sergilenmektedir. Bu eser Türklerin M. Ö. 5. yüzyıldan kalma gelişmiş bir

medeniyete sahip olduğunu kanıtlayan önemli bir semboldür (Gürbüz, 2014, s. 19). Altın Elbiseli Adam eseri Kazakların komşu ülkelerle olan ilişkilerinde barışçıl politikalar izlenmesinde ve tanıtımında ülke yönetiminin simgesel bir değeri olmaktadır.

Sözlü tarih ve göçebe gelenekler somut olmayan kültürün özellikleridir. Türk dünyası mirasının özelliği destansı efsanelerden basit ninnilerden yas ve hüzüne halk hikâyeleri şarkılarından, el sanatlarına kadar eserleri içermektedir. Türk halklarının zengin ve çeşitli somut olmayan kültürel mirasını korumak, teşvik etmek ve bu mirası gelecek nesillere tanıtmak ayrı bir önem arz etmektedir. Manas efsanesi ile daha sonra Nevruz, Dede Korkut, Huban Arıĝ, Kültegin, Ural Batır, Türk halklarının geleneği Anadolu’da kaybolma eğiliminde olan ve resmi olarak düzenlenen ilk festivallerden olup UNESCO’ nun *Somut Olmayan Kültürel Miras* listesinde bulunmaktadır. Âşık buluşmaları ve geleneksel el sanatları fuarları hâlihazırda devam eden kültürel mirasın korunması gerekli diğer örnekleridir (Purtaş, 2017, s.106).

Müze Diplomasinin Uluslararası İlişkilerdeki Rolü

18. yüzyıl ortalarında itibaren Avrupa’daki müze hareketlenmelerinin başlaması kültürel çalışmalarda yeni bir döneme girildiğine işaret etmektedir. 1753 yılında İngiltere parlamentosu diplomatik faaliyetlerde müzeleri kullanabileceğinin sinyallerini Londra’daki British Museum’ da göstermiştir. İngiltere’de siyasi otoritenin kültür politikalarında müzelerden diplomatik anlamda faydalanabileceği ve bunu da küresel siyasi zeminde uygulayabileceğini göstermiştir. Bu sebeple müze katılımcıları ideolojik menfaatlerle biçimlendirilmiş olan müze etkinliklerinde bulunarak güncel politik konularda bilgilenmişlerdir (Avşar vd., 2022, s. 26).

Kyoto National Museum of Modern Art’da ve National Art Center’da 2019 senesinde *The Treasures and the Tradition of Lale in the Ottoman Dynasty* başlıklı bir sergi Japonya’nın Tokyo kentinde tasarlamıştır. *Hierapolis, Nehirlerin Efendisi*, Uffizi Müzesi’nde *Floransa İtalya’da 2020 tarihinde açılmış bir sergidir*. Kore Resmi kurumuna bağlı olarak Somut Olmayan Kültürel Miras Merkezi’nde, *Bir Asya Kentinin Mitosları ve Gerçekleri* sergisi ile *Türk Kahvesi* isimli serginin teşhir edilmesi doğrultusunda girişimlerde bulunulmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, [KTB], 2020).

Avrupa Konseyi kültürlerarası diyaloga *açık ve saygılı görüş alışverişinde bulunan kişi ve grupların farklı kültürleri tanımakta küresel anlayış algısını daha derinlere götüren öğelerin dil olduğunu vurgulamaktadır*. Ancak nerede bir ortak dil varsa bununda sanat olarak alternatif bir kanal şeklinde karşımıza çıktığını ifade eder. Toplumlar arası iletişimde gerçekten de bunu mümkün kılan sanat ögesidir. Dil, kendini ve kültürünü tanıtmak, başkaları ile empati kurabilmek için etkili bir silah olarak telakki edilmektedir. Yanı sıra tüm medya ve iletişim

araçları sanatın barış elçileri olarak hizmet etmesinde ortak bir iletişim dili olarak toplumların yakınlaşması adına kaçınılmaz bir araçtır (Purtaş, 2017, s.103).

Yeni Zelanda'nın kültürel diplomasisi, Higham'ın şu görüşünü desteklemektedir: *Kültürel diplomasi, iç hedeflerin ilerlemesinde rol oynar*. Te Maori, ABD ve Yeni Zelanda'yı gezen Maori kabilelerine ait eserlerin sergisini 1980'lerin ortalarında, Yeni Zelanda hükümeti tarafından müze diplomasisi projesi olarak düzenlemiştir. Sadece Yeni Zelanda'nın çıkarlarını ilerleteceği için değil ABD 'nin aynı zamanda Maori' nin Yeni Zelanda'daki çıkarlarını tanıyacağı içindir. Bu yerli hedef, serginin sadece bir yan ürünü değildi. Ancak hükümetin belirtilen, kasıtlı bir hedefiydi. Yeni Zelanda hükümetinin serginin uluslararası kültür platformlarında dolaşımı için hedefleri vardı. Maori'lerin sorumlu Bakanı olan Koro Wetere'nin toplantıda yaptığı konuşması Metropolitan Müzesi'nde Te Maori sergisinin açılışıyla neticelenmekteydi. Her iki hedef uluslararası boyutta, ilk olarak *yumuşak* bir zemin hazırlama girişimiydi. Amerikalıların Yeni Zelanda hakkındaki farkındalığına yeni boyutlar ve derinlik katmakla sonuçlanmıştı (Simon, 2009, s. 29).

Japonya ve Kore arasındaki diplomatik gerilim ve Çin'in bir takım çıkarlara sahip olma girişimleri, yeni mimari tasarımlar veya yeni şehir planlamaları uluslararası kabul görmüş müzelerce üzerinde durulması öngörülen işlerdi. Bununla birlikte, aynı zamanda, uluslararası ticaret ölçeğinde de büyük bir büyüme gözlenmektedir. Asya'daki ülkeler arasında geçmişin korunmasına ilişkin işbirliği, mirasın korunması konuları, devletleri birbirine bağlayan bölge içi ekonomik ve siyasi bağların önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır. Sonraki yıllarda özellikle kültürel mirasın müzeler vasıtasıyla diplomasisini ele alacak tamamen yeni bir seviyeye çıkaracak *Çin'in Tek Kuşak Tek Yol* projesi farklı bir gelişmeyi ifade etmektedir. Hindistan da benzer şekilde kültürel çıkarlarını genişletmektedir. Güneydoğu Asya, Hindistan, Endonezya, Tayland, Kamboçya ve Laos' a bir dizi arkeolojik, ticari ve müzeler de dâhil olmak üzere miras sektörleri ve modern kentsel mimari alanlarında diplomatik girişimler gerçekleştirilmekteydi. Ancak daha yakın zamanda, bu tür işbirliği biçimleri açıkça ekonomik ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi yeni bir mekanizma olan Çin ülkesinden ötürü endişeleri arttırmaktaydı. Hindistan hükümeti, arkeolojiye önem vererek 2010'dan itibaren diplomatik ziyaretler, güven ve kültürel bağlar kurmak için karşılıklı temaslarda bulunmuştur. Kültürel miras dayanışmasındaki bu büyüme, bölge içi yardım ve ticarete artış ile birlikte yeni gelişmeler olarak kaydedilir. Bu, tarihsel olarak yönlendirilen kalkınma sektörü merkezli ikili ve çok taraflı kuruluşlar, Avrupa'yı ve Kuzey Amerika'yı da ilgilendirmektedir. Sonuç olarak, etki ve güç haritaları kültürel miras diplomasisi ağları arasında da durumu değiştirmektedir. Erken dönemlerden itibaren bölge içi turizmde yaşanan hızlı artış ayrıca Asya hükümetlerinin denizaşırı ülkelerde kullanabileceği

anlamına gelen bir müze diplomasisi mekanizması olarak birden fazla kitleye ulaşır (Winter, 2020, s. 9).

Avrupa'nın kültürel dokusunun irdelenmesi, modern dönemlerde ihtiyaç gözetilen çoğulcu Avrupa yurttaşlığına bir dayanak sağlamaktadır. Avrupa Konseyi günümüz Avrupa'sının, *kültürel yollar* şebekesi diye telaffuz ettiği keşfedilen çağlar ötesi ve kıtasal yolları, kültürel münasebetlerin geçmişini etkilemiş ve binlerce yıllık kültürlerarası etkileşimi desteklemiştir; bu ekseninde Avrupa'nın kozmopolit sosyal benlik bütünlüğüne, mirasına ulaşma adına ve kültürel çeşitlilik içerisinde bir arada tutma yeteneğini betimlemektedir (Kültürlerarası Diyalog, 2008).

İdeolojik çatışma koşulları altında, propaganda yöntemi olarak yeni tip müzeler örgütlü davranarak hareket etmektedir. Yahudi müzeleri 2. Dünya savaşındaki soykırma karşı yeni tip müzelerin bir prototipi olarak temsil edilebilir. Bu müzeler Yahudi kurbanlarının anısına Nazi plan tipinde tasarlanmıştır. Müzeye gelen her ziyaretçi, müzenin minyatür replikasının bir kopyasını alarak ayrılır. Bu tür müzeler, bir toplama kampının gerçek tarihi tutsağı gibi kurgulanmıştır. Toplama kamplarında tutulan insanların neler hissettiklerine dair empati duyulması için müze, *kahramanınızın nihai kaderi*, afişleriyle farkındalık yaratmaya çalışmaktadır. Bir gezi senaryosunda, müze ziyaretçilerinin soykırma dair tüm korkuları hissetmeleri düşünülerek unutulmaz duygusal anılar deneyimleyebilmeleri bir atmosfer yaratılmaya çalışılmıştır (Madjidov, 2018, s.46)

Sonuç

Ülkelerin elinde bulundurdukları kültürel kurumlar, dünya çapında siyasal bir fonksiyonu başarıyla karakterize eden aktörler olarak diplomaside yerlerini almışlardır. Örneğin, müzelerin ülke tanıtımında, kültür turizmini geliştirmedeki katkıları ileri düzeydedir. Müzeler uluslararası arenada birçok ülke ile diplomatik diyalogları kolaylaştırarak, sınırlar arasında kültür köprüleri kurmayı hedeflemektedir. Müzeler, ulus devletlerle insani, kültürel, demokrasi, sanat, turizm vb. unsurların ışığında geleneksel olarak önemli kültür elçileri görevi üstlenmektedirler.

Müzeler koleksiyon, sergi ve düzenledikleri etkinliklerle farklı kültür coğrafyalarından halklarla etkileşim kurulmasını sağlayan kültürlerarası bağlantı noktalarıdır. Zira mesajlarını iletmek istedikleri hedefe gelenekler, ritüeller, davranışlar, fikirler, bakış açıları ve kültürel eylemler aracılığı ile aktarılabilirler. Dolayısıyla müzeler diplomasi aracılığıyla aynı zamanda Türk kültürünü dünyaya tanıtmayı amaçlamaktadır. Zira dünyada ülkeler arası münasebetlerde ülkelerin atalarının geçmişte yaptıkları hataları bölgesel veya küresel sıcak fiziki temasların cereyan ettiği Türk dünyası sınırlarında müzeler aracılığıyla, diplomasiye her zamankinden daha çok gereksinim duyulmaktadır. Soydaşların yaşadıkları geniş coğrafyalarda çok geniş katmanlı olarak aktiviteler,

kulisler ve resmi organizasyonlarla sıcak bir düzlemde diyalog geliştirmek arayışları sürmektedir. Başta müzeler ve diğer kültür kurumları, özel sektör, yerel yönetimler ile sivil toplum örgütleri aynı hassasiyeti paylaşmaktadırlar. Gerçekleştirilmesi arzulanan hedeflerle paydaşlar arasında işbirliği yaparak çalışmaların organize edilmesi daha verimli sonuçlar doğurmaktadır. Orta Asya Cumhuriyetleri, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Kafkasya'daki Türk halklarının kendi aralarındaki ve diğer kültürlerle dayanışmalarında kültürel mirasın korunmasının ve etkili bir iletişim aracı olarak değerlendirilmesinin önemi her platformda dile getirilmelidir.

Bu çalışmada Türk dünyasında müze diplomasisinin farklı coğrafyalardaki pozisyonu ele alınmıştır. Küresel düzlemde kültürel diplomasinin müzeler tarafından etkili bir iletişim mekanizmasına dönüştürülmesi analiz edilmiştir. Kitlelerin kaderini etkileyebilecek derecede olumlu sonuçlar elde etme başarısı ve bunun öneminin giderek büyüyen bir sektör oluşturması müze diplomasisinin geldiği noktayı sergilemektedir.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

KAYNAKÇA

- III. Milli Kültür Şurası Sonuç Raporu. <https://kultursurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/50571%20raporsurasonuc.pdf?0>,
- Avrupa Konseyi (2008). Diyalog için Beyaz Kitap. F-67075 Strazburg Cedex Haziran 2008, Avrupa Konseyi Dışişleri Bakanları tarafından 118. Bakanlar Komitesi Oturumunda uygulamaya konulmuştur. 7 Mayıs, 2008.
- Atvur, S. (2020). Ortadoğu jeopolitiğinde kültürel yansımalar: Kültürel miras üzerine bir değerlendirme. *Novvus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(2), 81-110.
- Avşar, Z. ve Şahin, M. (Ed.). (2022). Türkiye'nin yumuşak güç enstrümanı olarak, Kültür diplomasi ve iletişim. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Aydınğün, A. (2007). Kazakistan'da tarihi canlandıran ve milli kimliği inşa eden müzeler 1. Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 41, 89-108.

- Bulut, F. (2019). Küresel siyasette kültürel diplomasinin yeri: Türkiye'nin durumuna dair tespit ve öneriler. *İlim Kültür Eğitim Derneği*, 3-24.
- CNN Türk. Bu Müzeyi Gezmek İçin Büyütece İhtiyacınız Olacak. <https://www.cnnturk.com/seyahat/bu-muzeyi-gezmek-icin-buyutece-ihciyaciniz-olacak>.
- Darama, M. (2021). Kültürel diplomasi bağlamında Yunus Emre enstitüsü Türkçe öğretim setlerindeki sanat içerikli metinler. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- "Diyarbakır'da Dijital Müze açıldı". <https://www.yeniakit.com.tr/haber/diyarbakirda-dijital-muze-acildi-983941.html>
- Erbay, Ö. N. (2018). Azerbaycan Bakü devlet üniversitesi müzeleri koleksiyonu. *UNIMUSEUM*, 1 (2), 51-56.
- Goff, P. M. (2013). Kültür diplomasisi. *Modern Diplomasinin Oxford El Kitabı* içinde. Oxford Akademik. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199588862.013.0024>
- Gürbüz, Y. E. (2014). In search of new historiographies for ex-Soviet Turkic States: Azerbaijan, Uzbekistan and Kazakhstan. *Historiography and Nation-Building among Turkic Populations* içinde (s. 47-68).
- Grincheva, N. (2013). Cultural diplomacy 2.0: Challenges and opportunities in museum international practices. *Museum and Society*, 11(1), 39-49.
- Hall, S.(1997). *Representation-Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage.
- Krylov, I. (2011). Ashkhabad zakhvatili rossiyskie "skify [Ashgabat Occupied by Russian Scythians. Information portal of the Russkiy Mir foundation. Retrieved from <https://www.russkiymir.ru/news/31945/>.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2020 yılı Bütçe Kitabı. https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/6714,3,2020,butcesun_umic12112012pdf.pdf?0
- Kortabayeva, G. (2016). Kazakistan'ın bağımsızlığının 25. yıldönümü, Hoca Ahmed Yesevi yılı ve 2016-Yusuf Has Hacib yılı anısına uluslararası El-Farabi okumaları Almatı'da gerçekleştirildi. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (19), 301-305
- Malešević, S. (2019). *Topraklanmış milliyetçilikler: Sosyolojik bir analiz*. Cambridge: Cambridge University Press (CUP).
- Madjidov, E. (2018). Alternative approaches to promoting national Interests of Azerbaijan abroad, *elm ve innovativ Texnologiyalar Jurnalı*. Nömrə 6, 42-50. DOI: 10.5782/2616-4418.6.2018.42
- Mark, S. A. (2009). Greater role for cultural diplomacy. V. 1. Netherlands institute of international relations,
- Murphy, T. ve Sazak, O. (2012). Turkey's civilian capacity in post-conflict reconstruction. Istanbul policy center, Sabancı University.
- Mozaffari, A. ve Barry, J. (2022). Ermenistan-Azerbaycan ihtilafında miras ve toprak anlaşmazlıkları: Bakü ve Şuşa Halı Müzelerinin karşılaştırmalı analizi. *International Journal of Heritage Studies*, 28 (3), 318-340, DOI: 10.1080/13527258.22021.1993965

- Muratshina, K. G. (2020). Cultural exchanges between Russia and Turkmenistan: Structure, Dynamics and defining features, *Changing Societies & Personalities*4 (4), 508-527.
- Okumuş, M. (2021). Kültürel diplomasi bağlamında sanal müzeler. *Selçuk İletişim* 14(4), 1972-2022.
- Öztürk, A. Ç., Ünver, H., Alptekin, O., ve Burnak, M. (2018). Orta Asya Türk mimari kültürünün çağdaş bir yorumu: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Yaşayan Müze Projesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 645-662.
- Purtaş, F. (2017). Cultural diplomacy initiatives of Turkic Republics, perceptions. *Journal of International Affairs*. 22 (1), 91-114.
- Shahidi, M. (2016). Küreselleşen dünyada Avrasya sanat topluluklarının ortaya çıkışının etkisi. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 4(3), 208-217.
- Sınırı Olmayan Müzelerin, Kültürlerarası Diyalogu Geliştirme ve Ülkelerin Ortak Kültürel Mirasını Tanıtmayı Amaçlayan Yeni Çalışması: Sanal Müze Çalışması, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-103655/siniri-olmayan-muzelerin-kulturler-arasi-diyalogu-gelistirme-ve-ulkelerin-ortak-kulturel-mirasini-tanitmayi-amaclayan-yeni-calismasi-sanal-muze-calismasi.html>,
- TRT AVAZ. “Rusya’da Türkmenistan Kültür Günleri”. <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/a/rusya-da-turkmenistan-kultur-gunleri/5bcefeb001a30a25ac194699>
- TRT AVAZ. Dünyanın İlk ve Tek Minyatür Kitap Müzesi. <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/dunyanin-ilk-ve-tek-minyatur-kitap-muzesi/62a2e66301a30a1fec754bf4>
- Topsakal, N. (2021). Kamu diplomasisinin bir aracı olan kültürel diplomasi bağlamında Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri İle İlişkileri. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi
- Bursa Müzeler Müdürlüğü. Türk Dünyası Müzeleri Açılış Konuşması. C:\Users\ASUS\Desktop\Bilig\türk dünyasında kültürel diplomasi sanatın ve müzelerin önemi\Türk Dünyası Müzeleri Buluşması Açılışı _ Bursa Müzeleri - Bursa Müzeler Şube Müdürlüğü.mhtml, <https://www.bursamuze.com/turk-dunyasi-muzeleri-bulusmasi-acilisi1395/>
- Watson, S. ve Waterton, E. (Ed.). (2015). Çağdaş miras araştırmalarının palgrave el kitabı. Palgrave Macmillan,
- Winter, T. (2016). Heritage diplomacy along the one belt one road. *The Newsletter*, 74, 8-10.
- 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmi Gazete. 10.7.2018 – 30474 III. Milli Kültür Şurası Sonuç Raporu. <https://kultursurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/50571%20raporsurasonucpdf.pdf?0>,